

NOVIČKA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 1. avgusta 1855.

List 61.

Od češpljevega drevja,

njegov slabi stan, vzroki tega in kako jih odverniti.

Nobeno sadno drevje ni v tako slabem stanu kakor so češplje. V nekterih krajih je pravo čudo, ako nahajaš čversto in popolnoma zdravo češpljevo drevo; večidel so drevesa tako zanemarjene, da človeka srce boli, jih viditi. Če bi človek hotel z marsikterega drevesa suhe in bolne veje posekati, bi mu pač malo od veršica še ostalo. V jeseni pušamo marsikake drevesa stati, češ, spomladi si bojo spet pomagale — al zastonj. Ali jih že zima pokonča, ali če ostanejo čez zimo in začnejo poganjati spet spomladi, se posuše poleti, če je vreme še tako vgodno.

Vse to pa se primerja ne le pri starem drevju, temuč tudi pri mladem. Na mesto vsahnelih ne moremo dosti mladih vsaditi. In kaj obetajo te kaj bo tega? Težko da. Kar navadno vidimo, nam saj ne daje veliko upanja. Nekdaj so mladili staro drevje s tem, da so mu veje zlo obrezovali — in pognalo je spet veselo kakor verba. Sedaj kmalo ne bo nič dela s starimi češpljami — saj kmalo ne bo več stare češplje najti, razun če šteješ k starim klaverne mlade, pa zgodaj postarane, ktere pa nimajo več prave moči v sebi, da bi se pomladile.

Kaj pa je krivo tega, da so naše češpljeve drevesa v takem slabem stanu? Skusimo to zvediti; saj je češplja ena naših naj bolj koristnih dreves. Nje sad se prileže vsaki hiši, naj je bajtica revnega, naj palača bogatina. Češplja ni le človeška hrana, temuč je tudi zdravilo v mnogih boleznih; zato pride toliko tega sadu zlasti posušenega v kupčijstvo. Za malega kmetovavca in tako imenovanega bajtarja je pa češpljevo drevo še za tega voljo veliko vredno, ker si ga lahko izredi.

Če to reč: zakaj naše češpljeve drevesa zlo hirajo, natanko preiščemo, bomo morebiti pravi vzrok zvedili, in morebiti tudi to, da smo v stanu spet zdravo, močno, rodovitno drevje si napraviti. Brez enostranskega postopanja moramo pri ti preiskavi zvediti: kdo je kriv slabega drevja: ali natora ali izreja, to je: ali človek nič ne more zato, da drevje hira, ali pa.

Poslušajmo prvič te, ki terdijo, da človek ni tega kriv, da češpljevo drevje čedalje bolj pod zlo gré. Kaj pravijo?

Eni terdijo, da gosence so drevje prevečkrat objele in mu tako veliko škodovala. Drevesa so sicer iznova pognala, pa ravno to jih je slabilo, ker so v enem letu mogle dvakrat pognati. — Tega ne moremo tajiti, da bi ne bile gosence res velike škode napravile, al gosence bi bil saj po večem človek lahko pokončal, in one bi ne bile potem pokončale drevja. Sicer pa moramo še reči, da tudi v tacih krajih, kjer niso gosence nič škodovala, hirajo češplje in na novo vsajene se nič kaj dobro ne obnašajo.

Drugi menijo, da so češplje pred nekterimi leti prerodovitne bile, da je bilo več sadu kot perja na njih, — taka preobilna rodovitnost spiye drevju moč za več let. — Na to odgovorimo: Res, da so bile

tako dobre letine, pa tudi tam, kjer niso bile, je drevje slabotno. In skor bi smeli reči, da preobilna rodovitnost kakega drevja, ktero le sad rodi in ne poganja mladik, je pred ko ne že znamenje bolehnosti. Zdravo in čversto drevo dela sad in les. In dalje še vprašamo: če je gospodar tako polne drevesa imel, ali jim je potem kaj postregel: ali jim je kaj pognojil, jih okopal, iztrebil kaj vej? itd.

Navadno se pa obdolžuje nevgodno vreme: velika in dolga moča ali suša, prehuda vročina in prehud mraz itd. — Tukaj pa opomnimo, da češplja raste skor kakor divjak, ki se brez cepljenja, brez semena množi tako rekoč po svojih lastnih izrastkih iz korenin. Zakaj bi tako drevo manj zoperstalo vremenskim uimam kakor požlahnjene drevesa? Kaj takega ni lahko zapopasti. Verjetniše je tedaj, da je češplja zavolj bolehnosti slabotna postala, zato ji vreme tako lakko škodje.

Ker tedaj vsi ti vzroki ne morejo obveljati, se moramo kam drugam ozreti, da izvemo prave.

(Konec sledi.)

Nasadba in reja hrastovega drevja.

(Dalje.)

3. Hranitev želoda in setev.

Iz semena se izredi gotovo naj lepše hrastje.

Da pa hrastova seva je srečna, je pred vsim treba izbranega, lepega in zdravega želoda.

Začne naj se pa želod nabirati mesca oktobra, kader začenja želodje samo po sebi odpadati. V to delo naj se izvoli suho vreme; nabran želod naj se dene na suho mesto, ter naj se razpologí precej redko saksebi. Treba je po tem ga vsaki dan dvakrat ali trikrat premešati, da od zvonaj je popolnoma suh viditi. Potem se spravi na kupe po čevlji debele, kjer naj leži do setve. Tako moramo ravnati, če hočemo želod v jeseni sejati.

Če ga hočemo sejati pomladi, je pa posebno treba paziti, da se hrastovo seme do tistihmal zdravo ohrani. V ta namen se svetuje mnogo pomogeljev; nar boljše narediti je takole:

Na vertu ali na kakošnem drugem ograjenem mestu, kamor svinje ne zahajajo, naj se izbere kar močoč suh prostor; tu se razprostré naj prej suhega listja za pavec na debelo, na to se želod v podobi 1 do 3 čevlje visokega pilječa (piramide) nakupiči, ko je poprej nekoliko osušen bil. Ta kup pokrije se potem za čevelj visoko s suhim listjem, čez to poldrug čevelj na debelo s prav suhim mahom, čez to za pol čevlja na debelo z dolgo slamo in poslednjič pride čez vse to slamnata štorija, kakor se čez silje (žito) pokriva, ktero se pod milim nebom hrani. Tako čez zimo hranjeni želod je spomladi popolnoma dober in zdrav. Zdaj ga zamoremo pa berž vsaditi, kajti če bi ga še dalje časa na kupu pustili, se razgreje in kaliti začne.

Hočemo pa želod hraniti za pitanje prešičev in kuretine, je zadosti, če ga v suho peskovito

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 4. avgusta 1855.

List 62.

Od češpljevega drevja,
njegov slabi stan, vzroki tega in kako jih odverniti.

(Dalje.)

Že smo omenili, kako se večidel izrejšajo nove češpljeve drevesa — namreč po izrastkih iz korenin. Tako ravnajo večidel po kmetih. Tako izrejševanje je pa zoper natoro drevja, in tudi za rast češpelj ni dobro.

Ako se češpljevo drevo tako izrejša kakor natora njegova terja, ne narejša nobenih izrastkov. Korenine češpelj poganjajo izrastke le takrat, če so bile z matiko, plugom ali kakor koli poškodovane in ranjene ali če drevo nima prave lege, in toliko več poganjajo izrastkov, kolikor večkrat so na rečeno vižo škodo terpele in kolikor več se mu je že taci izrastke za presajenje vzelo.

Izrastek ostane pri maternem drevesu delj časa, 3 ali 4 leta, in tačas in dokler se ne presadi, dobiva svoj živež večidel od matere, — to pa slabi mater samo. Mladi izrastek jemlje sicer le malo redivne muzge iz maternega drevesa, al kolikor večji in močnejši prihaja, toliko več je potrebuje. Res je sicer, da postransko drevesice kmalo požene svoje lastne korenine, al ono stoji s temi svojimi koreninami na koreninah in zraven korenin maternega drevesa, in mu je tako le v škodo. Razun tega pa raste tudi tista korenina, po kateri je mladič z materjo zvezan, in tedaj mu doteka toliko več muzge od maternega drevja, kolikor več mu je že dotekalo prec takrat, ko je iz matere izrašati začel.

Če, prijatelj, pazljivo pogledaš po kakošnjem vertu, kjer je veliko češpljevih dreves, boš zapazil cel gojzd tacega izrašnega češpljevega drevja. Dostikrat nahajaš gosto germovje taci izrastkov, kateri rastejo, kakor se jim poljubi, — gospodarju ni mar za to: ali so v škodo ali v korist. Ali je po takem čuda, da naše češplje čedalje bolj hirajo in slabijo? — saj imajo ravno toliko odertnikov okoli sebe, ki jim izpivajo muzgo, kolikor se terpi izrastkov iz korenin!

Poglejmo zdaj te koreninske izrastke same: ali je moč, da iz njih izrastejo močne in zdrave drevesa? ali bojo iz korenin korenjaki? Res je, da češplja prav rada poganja korenike, — al izrastki vendar ne delajo dosti močnih korenin, ker se zanašajo na muzgo materno, s katero so po koreninah v zvezi. Tikoma maternega debela in na koreninah in zraven korenin tega stoječ, vendar ne more izrastek obilih in močnih korenin pognati. Razun tega overa njegovo rast tudi nad njim stoječa krona maternega drevesa; od ene strani ga zatiruje, da ne more dosti visoko rasti, — od druge pa mu ne dohaja živež iz zraka, kolikor ga sicer drevo dobiva, ki ne stoji pod krilom družega. Posebno slabo pa se godi takim postrancom, če okoli drevesa raste gosta trava. Postranske veje se jim obrezujejo zdaj prezgodaj, zdaj prepozno. Jih h kolu privezati, nihče ne misli, naj visé na desno ali na levo ali kamor koli. Kadar se presajajo, še ni nobenega

sledú od lepega veršiča (krone). Kaj če biti iz tako zanemarjenih pankertov!

Še huje se mu pa godi, kadar je tako drevo presajeno, če se to nemarno opravi in je izrastek vaje bil, veči del svojega živeža od matere dobivati. Če že ljudem ni dosti mar za to, da bi hruškam, jabelkom in češnjam skopali dosti prostorne, to je, široke jame, jim je pri češpljah še manj mar, zato, ker se tako drevjiče lahko in dober kup dobiva, in toliko manj se ljudem vredno zdi, da bi ga pridno oskerbovali. Ravno tako malo skerbé gospodarji za boljšo zemljo v jami, kamor presajajo češplje, in da bi okoli drevesa potem vsako leto okopavali zemljo, jim še na misel ne pride. Na to vižo pa ni mogoče, da bi mlado drevo čversto rastlo, zlasti če je že hiravec po materi svoji.

(Konec sledí.)

Nasadba in rejša hrastovega drevja.

(Konec.)

5. Sekanje hrastov.

Hraste je treba sekati, kakor hitro le malo še dorašajo in kakor berž se vidijo znamnja, da z njimi gré h koncu, postavimo, če začnejo bolehati, če njih skorja razpokne, če se rak, vred itd. na njih kaže. V takih okolišinah naj se ne gleda na njih starost, ne na njih jakost. Takošen hrast je star, če ima tudi še le 50 let; drugi zamore pa v 160. letu še ne prestar biti. To izvira od podnebja, od zemlje in od tega, kako vlastnik gospodari s hrastovjem svojim.

Da posekane stare debela ne gnjijejo hitro, so nekteri svetovali, naj bi se pokrilo s perstjo drevo, koj ko je posekano bilo, in to 2 do 3 pavce na debelo. Skazalo se je to tudi zares prav hasnjivo.

6. Lupljenje hrastove skorje.

Vsi hrastovi deli imajo v sebi neko strojilo, to je, neko zagatno in stežočo stvar, kateri se pravi tanin. Posebna lastnost tega tanina je, da se rad z živalsko nitko edini, da tako limec, kterege una v sebi ima, neraztopljiv postane. Nar več tanina je pa v hrastovi skorji in posebno v skorji mladih hrastičev; zatorej imajo tudi skorjo mladega drevja za bolj pripravno, da ž njo kože strojijo.

Še več tanina imajo pa v sebi šiske (Galläpfel), ktere dobivamo navadno od izhodnih dežel, posebno iz Perzije. Te so vendar nam predrage; zatorej rabijo naši strojarji še zmiraj hrastovo mlado ali staro skorjo.

Lupijo naj pa ljudje hraste, ko je drevje v polnem soku, to je, mesca maja. Dobra skorja mora enakolična, čversta in svetla biti. Ako bi hraste posekali koj, ko so bili olupljeni, poganjajo štori iznova še tisto leto; če pa delj časa ostajajo debela v zemlji, so že gnjile, ko jih posekajo.

Cena skorje, kakor tudi olupljenega lesa je različna po deželi in okolici. Včasih in po nekterih krajih se za skorjo hrastovo več dnarja dobí, kakor za hrastovino, od ktere je ona bila olupljena.

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 8. avgusta 1855.

List 63.

Ozir na letošnjo letino po svetu.

Ne le kmetovavcem, temuč vsacemu, kteremu je kaj mar za občni blagor, bo menda všeč, da zve: kako kaže letošnje leto v mnogoverstnih pridelkih, in to zvediti jim bo toliko ljubši, ker se je slišalo od hudih povodinj po nekterih krajih, od hude toče po družih, kakor tudi od pozebljene ozimine tu in tam. Da vse to bo nekterim barantačem in špekulantom veliko skerbi prizadjalo, da bi utegnili živeža primanjkovati, je gotovo, ker je znano, kakošne dobre duše so ti špekulanti in kako iz serca skerbé za — svoj žep. —

Povodinj in toča ste hude za tistega, kterega zadenedete, sploh pa ne podražite cene. Pozebla je ozimina po več krajih Europe, posebno rež, al ker je vreme pozneje vgodno bilo, se je precej spet popravila tako, da le rež so mogli tam pa tam podorati. V južnih deželah Europe se je reži veliko pridelalo, v severnih pa le srednjo mero. — Za pšenico je bilo letošnje leto skor povsod prav dobro. — Ogersica in drugi zimski oljnati sadeži so le tu in tam pozebli, večidel pa je pridelk posebno na Ogerskem tako obilen, da je cena tega olja že nekoliko padla in da bo berž ko ne še. — Jaro žito, ječmen in oves, se je obneslo po celi Europi posebno dobro, le na bolj pešeni zemlji je oves zavolj spomladanske suše bolj redek bil. — Krompir ne more lepši biti kakor je; cvetel je letos tako kakor pred letom 1845, in cvetje je nastavilo precej semena, ki le tu in tam odpada. Od krompirjeve boleznii ni dosihmal skoraj nič slišati. Če ostane vreme gorko in suho, in če ne bo pogostoma deževalo in na to spet sonce sijalo, smemo upati, da letos ne bo tiste kuge, ktera je že toliko škodo napravila po svetu. — Turšica, ki je spomladi zavolj pomanjkanja gorkote in dežja slabo kazala, se je popravila, da je veselje. — Hmelj stoji večidel po vsih deželah lepo, posebno lepo pa na notrajnem Austrijskem; na Angležkem pričakujejo posebno dobre letine. — Fižola se bo pridelalo na kupe.

(Konec sledí.)

Od češpljevega drevja,

njegov slabi stan, vzroki tega in kako jih odverniti.

(Konec.)

Da se bo češplja dobro sponašala, naj se ravná takole:

Iz češpljevega drevesa naj se ne terpi noben postransk izrastek; skerbno naj se berž odpravi, ker je le škodljivec svoji materi. Kdor že noče tacih izrastkov zavreči, naj jih presadí, če imajo že svoje korenine, v močno, globoko prekopano zemljo, in potem ravná ž njimi, kakor se sicer ravná z mladim drevjem v sadiščih (vertnih šolah). Na to vižo zgodaj ločeni od maternega drevesa, bojo pognali več in bolj močnih korenin, bojo sami za-se rastli, se krepkeje zrašali in za presajenje bodo bolj pripravni.

Še veliko bolje pa bo skerbel gospodar za izrejo zdravega in močnega češpljevega drevja, če si ga izredi iz pešká, ker to je izreja kakor jo natora terja. To je gotovo, da tako drevesice naredi močnejše korenine, in iz teh izvira močno in zdravo drevo.

Dosihmal se napravljajo sadišča ali vertne šole za jabelka, hruške, češnje itd., in zatega voljo imamo od tega sadja bolje drevesa. Čas je, da ravno tako začnemo s češpljevim drevjem, da tudi ta sad spravimo na boljše. Češpljeve sadišča pa naj bojo v dobri zemlji in v globoko prekopani; v njih naj ostanejo mlade češplje, da so že precej močne, namreč za pavec debele; sicer naj se gleda na to, da lepo ravno rastejo in da veršič (krono) še le naredé precej visoko.

Skušnje učé, da mlado češpljevo drevje, ki je v sadiščih precej močno izrastlo, se po presadbi bolje sponaša, — da lepo ravne in šibke drevesa hitreje rastejo, in da se drevje z visokejim verhuncom ne poškodeje tako lahko.

Nismo pa zastonj rekli, naj se češpljam izbere dobra zemlja in naj se skerbno obdeluje. Drevo toliko veselejše raste, kolikor bolje je bilo oskerbovano v mladosti. Kakor je z živaljo, tako je tudi z rastlinjem. Če je bilo mlado živinče zanemarjeno, ne bo nikdar nič posebno dobrega iz njega, čeravno je pozneje pridno gleštano bilo. Ni res, da drevje, ki je izperva v prešlabi zemlji, potem čversto raste, ako pride v dobro. Kar je zamorjeno izzačetka, bo medlo ostalo vse žive dni. To sem stokrat skusil. Iz prešlabe zemlje v dobro presajene mlade drevesa se niso nikdar tako dobro obnašale kakor une, ki sem jih ž njimi presadil iz dobre zemlje, čeravno sem oboje enako oskerboval. V slabi zemlji zamorjenemu mlademu drevju se skerčijo vse žilice, ki serkajo redivne soke v se; po tacih skerčenih žilah pa se ne morejo pretakati soki, in če pridejo pozneje tudi v dobro zemljo in dobivajo dosti živeža, kaj jim vse to pomaga, če ga ne morejo v se spraviti!

Da pa je treba na češpljevo drevje tudi potem skerbno paziti, ko je že iz sadišča presajeno bilo, vsak sam lahko spozná. Pri presajevanju je gledati na pripravno lego kraja in pripravno zemljo, kamor se ima češplja presaditi: obojemu streže bolj nizek kraj, — potem na to, da je jama, kamor se presadí, prostorna, široka, — da se večkrat zemlja odkoplje in pognoji, — drevo maha otreblja in mnogoverstnega merčesa, ki mu škoduje.

Marsikdo misli, Bog vé, kaj je storil, ako zemljo okoli drevesa poverh enmalo okoplje! To pa ni dosti, zato, ker tu so le debele korenine, — te pa nimajo z izrejo drevesa nič opraviti. Naj bolje se prileže drevesu, ako zemljo bolj na globoko na tistem mestu zrahljamo in pognojimo, kjer so tiste korenine, ktere v zemljo segajo, — te so prave popijavke in serkajoče koreninice, po kterih se redi drevo.

F—r.